

8. Ryabovol L. T. The system of starting up the law of primary school students: dis. ... the doctors. ped Sciences: 13.00.02. K., 2015.600 s.

УДК 372.834+340.12

Рябовол Лілія,
доктор педагогічних наук, професор,
Тимофієнко О. А.,
студентка магістратури
факультету історії та права,
Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

ПРАВОПРОСВІТНИЦТВО ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

У статті на основі аналізу нормативних документів та наукової літератури визначено мету, сутність і зміст правопросвітництва як одного з пріоритетних напрямів діяльності системи безоплатної правової допомоги.

Ключові слова: правопросвітництво, правове виховання, безоплатна правова допомога.

Рябовол Л. Т., Тимофієнко О. А. Правовое просвещение как направление деятельности системы бесплатной правовой помощи.

В статье на основе анализа нормативных документов и научной литературы определена цель, сущность и содержание правового просвещения как одного из приоритетных направлений деятельности системы бесплатной правовой помощи.

Ключевые слова: правовое просвещение, правовое воспитание, бесплатная правовая помощь.

Ryabovol L. T., Timofienko O. A. Legal education as a direction of the system of free legal assistance.

The article, based on the analysis of normative documents and scientific literature, defines the purpose, essence and content of law education as one of the priority areas of activity of the free legal aid system.

Key words: law education, legal education, free legal aid.

Постановка проблеми. Правопросвітництво – один із пріоритетних напрямів діяльності системи безоплатної правової допомоги (далі – система БПД), спрямований на підвищення рівня правової свідомості та правової культури населення України, що є обов'язковою умовою розвитку правової держави та громадянського суспільства в нашій країні. Роль і значення правопросвітництва актуалізується у зв'язку з можливістю використання його потенціалу не лише для інформування громадян про їх права й відповідні механізми захисту, але і для підвищення правових можливостей об'єднаних територіальних громад, зокрема шляхом надання їм правової та методичної допомоги, розробки, прийняття й виконання програм правової освіти населення, спеціальних програм надання правової допомоги, у тому числі, видавництва методичних матеріалів на правову тематику, проведення комунікативних заходів на рівні територіальних громад з метою інформування громадськості про систему правової допомоги та механізми захисту прав громадян, забезпечення висвітлення такої інформації у ЗМІ.

Як зазначила В. Коломієць, заступник міністра юстиції України, у 2019 році правопросвітницький напрям у системі БПД остаточно інституціоналізовано, так, у Координаційному центрі з надання правової допомоги та регіональних центрах з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – БВПД) створені окремі відповідні структурні підрозділи. Завдяки зусиллям понад 200 експертів та учасників І-го Всеукраїнського форуму «Право&Свідомість», який проходив одночасно у п'яти містах України – Києві, Харкові, Одесі, Дніпрі, Львові, створена Стратегія з правопросвітництва системи БПД, яка містить загальні засади здійснення правопросвітницької діяльності та організаційно-методичні рекомендації щодо проведення правопросвітницьких заходів у регіонах [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику правопросвітницької діяльності вивчали Т. Козир, Л. Огородник, В. Сліпенчук та інші, однак, вона залишається недостатньо дослідженою й у зв'язку зі своєю актуальністю продовжує притягувати увагу науковців.

Формулювання цілей статті. Визначити мету, сутність і зміст правопросвітництва як одного з пріоритетних напрямів діяльності системи БПД.

Виклад основного матеріалу. Правова допомога, згідно з ч. 3 ст. 1 Закону «Про безплатну правову допомогу» (далі – Закону), це – надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення. До правових у ч. 4 ст. 1 згаданого документу законодавець відносить і такі послуги, які, за своєю сутністю, є безпосередньо правопросвітницькими заходами, а саме: надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру [6].

Система надання безоплатної правової допомоги (далі – БПД), окрім Координаційного центру з надання правової допомоги, охоплює суб'єктів надання безоплатної первинної правової допомоги (далі – БППД) та суб'єктів надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – БВПД) (ст. 6¹ Закону). Заходи з правопросвітництва віднесені до повноважень як перших, так і других суб'єктів. Суб'єкти БППД, згідно з ч. 2 ст. 7 Закону, надають зокрема такі види правових послуг, як: надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); для сільського населення (власників земельних ділянок) – надання консультацій, роз'яснень та підготовка проектів договорів користування земельними ділянками (оренда, суборенда, земельний сервітут, емфітевзис, суперфіцій). Щодо суб'єктів БВПД, то у переліку послуг, які ними надаються, законодавець прямо не закріпив правопросвітницькі, однак, у ст. 17 Закону викладено не повний перелік повноважень центрів з надання БВПД. Так, у ч. 13 згаданої статті зазначено, що такі центри виконують інші функції, передбачені Положенням про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги [6].

У Положенні «Про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги» (далі – Положення) [9] вже є пряма вказівка на правопросвітництво як напрям діяльності системи БПД. Виходячи зі змісту пп. 1 п. 7 документу, правопросвітництво віднесено до основних завдань центрів з надання БВПД, а його сутність – підвищення правової свідомості, культури та освіченості населення. Виходячи з Положення, правопросвітництво є одним із завдань як регіональних, так і місцевих центрів надання БВПД. Так, згідно з пп. 12 п. 8 Положення, проведення правопросвітницької роботи – завдання регіональних центрів надання БВПД.

Місцеві центри БВПД, згідно з пп. 1-3 п. 13 Положення, відповідно до покладених на них завдань, організовують такі заходи:

- розповсюджують інформацію у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, надання безоплатної правової допомоги;
- з метою підвищення правової свідомості, культури та освіченості населення, запобігання кримінальної протиправності проводять тематичні семінари, лекції, зокрема у навчальних закладах, закладах позашкільної освіти, в закладах післядипломної освіти, навчально-виховних закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також для таких категорій громадян, як: пенсіонери, особи з інвалідністю, учасники антитерористичної операції, молодь, громадські активісти, вчителі та педагогічні працівники, медичні працівники, інші вразливі суспільні групи;
- здійснюють особистий прийом та облік осіб, які звертаються до місцевого центру для отримання безоплатної первинної правової допомоги та безоплатної вторинної правової допомоги, роз'яснюють положення законодавства у сфері безоплатної правової допомоги та порядок отримання такої допомоги;
- надають правову інформацію, консультації і роз'яснення з правових питань; забезпечують складення заяв, скарг та інших документів правового характеру, роботу бюро правової допомоги та мобільних консультативних пунктів тощо [9].

Закріплення правопросвітництва як напряму діяльності системи БПД зумовлене тим, що в демократичних державах важливим аспектом їх правової політики є створення умов для реалізації громадянами своїх прав і свобод, а також забезпечення їм доступу до права, що означає можливість одержувати достатньо правової інформації та належну юридичну допомогу. Окреслений напрям системою БПД здійснюється у контексті єдиної системи правової освіти та правового виховання населення України. Роль і значення правового виховання Н. Головка вбачає у тому, що воно є необхідним елементом доступу громадян до права, при цьому, насамперед має правозахисний зміст, але водночас формує позитивне ставлення громадян до державних інститутів. Наразі, правове виховання – провідний напрям у забезпеченні правової соціалізації і правової культури населення [3, с. 63].

В умовах глобальних соціальних змін саме правове виховання, як вказує В. Сліпенчук, створює умови для розвитку правової активності громадян у суспільстві й позитивного ставлення до права, формування почуття поваги до таких цінностей, як: свобода, рівність, справедливість. Вчена виокремила відповідні завдання правового виховання: забезпечити людину правовими знаннями, необхідними їй в житті, знаннями про права, свободи та обов'язки, що дозволить їй захищати себе від незаконних дій органів, які застосовують право; сприяти в усвідомленні взаємозв'язку між основними правами, свободами та обов'язками й відповідальністю; виховувати шанобливе ставлення до законів та переконаність у необхідності їх дотримання, тобто формувати високий рівень правової культури, чим сприяти зменшенню кількості правопорушень; навчити розв'язувати конфлікти, самостійно робити життєво важливий вибір, виходячи з демократичних принципів та гуманістичних цінностей; розвивати критичне мислення, здатність обстоювати особисту позицію, наводити переконливі аргументи, аналізувати соціально-правові проблеми, брати участь у дебатах, дискусіях, переосмислювати деякі дії, вчинки [10, с. 119, 122-123].

Н. Головка також вважає, що мета правового виховання – дати людині необхідні юридичні знання та навчити її шанувати і дотримуватися законів і підзаконних актів, тобто сформувати високий рівень правової культури, здатний зменшити кількість правопорушень. До основних завдань правового виховання населення на сучасному етапі розвитку нашої держави вчена віднесла забезпечення формування: правильного розуміння

змісту основних правових понять; знання основних положень Конституції України та інших нормативно-правових актів нашої держави; переконання у доцільності та необхідності неухильно дотримуватись вимог законів, інших нормативно-правових актів; негативної реакції на кожне правопорушення, незалежно від того, хто його вчинив; поваги до правоохоронних органів і готовності надавати їм допомогу в розкритті й запобіганні правопорушенням [3, с. 7].

Наразі не можна не погодитися з позицією С. Легуши та М. Супруна, що в теорії і методиці правового виховання усталеним є підхід щодо виділення трьох рівнів мети правовиховної діяльності, або діяльності, спрямованої на формування комплексу специфічних якостей особистості в правовій сфері: перший рівень – формування системи правових знань (найближча мета); другий рівень – формування правового переконання (проміжна мета); третій рівень – формування мотивів і звичок, правомірної, соціально-активної поведінки (кінцева мета) [4, с. 15-16].

Узагальнивши наукові напрацювання М. Козир, Є. Назаренко, Л. Огородник, Н. Шость та ін., до основних завдань правового виховання, вважаємо, слід віднести: поширення правової інформації серед широких верств населення, формування у кожного громадянина системи знань з основ держави і права, а також розвиток інтересу до цієї галузі знань; сприяння у перетворенні набутих правових знань на переконання, виховання поваги до права й закону, держави та її конкретних органів; виховання нетерпимості до різних правопорушень; формування потреби та вміння активно захищати в установленому законом порядку свої права та законні інтереси інших осіб; виховання правової активності населення, прагнення до участі в боротьбі суспільства за удосконалення права і зміцнення законності та правопорядку.

Наразі поширення правової інформації, проведення правових консультацій, загалом правопросвітницька діяльність суб'єктів надання БПД, за умови її системності, значною мірою сприятиме у виконанні окреслених вище завдань правового виховання, може суттєво посилити стан правової захищеності населення. Разом з тим, як справедливо вказує Л. Огородник, ефективною діяльністю таких інституцій буде тільки, якщо у цьому зацікавлена держава, громади, громадяни. Більше того, зацікавленість має бути не формальною, а свідомою й цілеспрямованою, з метою забезпечення якої, у населення необхідно створити внутрішню потребу бути причетним до позитивних змін на тлі сформованого почуття непримиренності до негативних явищ, вміння ідентифікувати порушення невід'ємних прав та свобод людини, навички з правового вирішення питань. У свою чергу, це сприятиме побудові відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку [5, с. 174].

Суттєвою у досягненні загальної мети правового виховання є роль правопросвітницького проекту «Я маю право!», реалізація якого покладена на структури Міністерства юстиції України, у тому числі й на систему БПД. Згідно з Наказом «Про затвердження Плану заходів Міністерства юстиції України з реалізації правопросвітницького проекту «Я маю право!» у 2020-2022 роках», передбачено і проведення таких заходів, як: розробка та реалізація правопросвітницьких кампаній на основі виявлених правових проблем і потреб громадян у правовій інформації; розробка та розповсюдження серед населення, підприємств, установ, організацій, закладів освіти інформаційних друкованих та електронних матеріалів з правової тематики відповідно до інтересів цільової аудиторії в рамках тематичних правопросвітницьких кампаній; організація у засобах масової інформації виступів, публікацій, роз'яснень щодо гарантованих громадянам Конституцією та законами України прав у різних сферах життя, у закладах освіти – заходів інформаційного та правоосвітнього характеру [7].

До основних завдань Регіонального центру з надання БВПД у Кіровоградській області, якому підпорядковується Голованівський, Кропивницький та Олександрійський місцеві центри з надання БВПД, також віднесено правопросвітництво – підвищення правової свідомості, культури та освіченості населення, а також забезпечення доступу до електронних сервісів Міністерства юстиції України [8]. Зокрема, на реалізацію останнього Регіональний центр з надання БВПД у Кіровоградській області проводить заходи з роз'яснення щодо використання бази правових консультацій «WikiLegalAid», яка **13.12.2019 р. упроваджена у рамках проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні»**. WikiLegalAid – інформаційна платформа, що функціонує за принципом Wikipedia і містить правові консультації з різних тем, розроблені з урахуванням найбільш частих запитів клієнтів до системи безоплатної правової допомоги. Перевагою цієї платформи є те, що інформація на ній підтримується в актуальному стані з урахуванням змін законодавства та судової практики в Україні. Цією базою можуть користуватись юристи-практики, студенти-правники, правозахисники, пересічні громадяни, оскільки, консультації підготовлені так, щоб бути зрозумілими не лише фахівцям, а й людям без юридичної освіти. Доступ до всієї інформації, що міститься в базі, є безкоштовним для користувачів платформи. Знайти необхідну інформацію можна також через структуру категорій WikiLegalAid за галузями права, відповідна опція для чого також міститься на головній сторінці [2].

Висновки. У результаті аналізу нормативних документів та наукової літератури з проблематики дослідження встановлено наступне. Правопросвітництво – один із пріоритетних напрямів діяльності системи безоплатної правової допомоги, метою якого є підвищення рівня правової свідомості та правової культури населення України як умови розвитку правової держави та громадянського суспільства. Мета правопросвітництва деталізується через основні завдання правового виховання, які, у свою чергу, розкривають сутність правопросвітницької діяльності, а саме: поширення правової інформації, формування у громадян

системи знань з основ держави і права та перетворення їх на переконання, виховання на цій основі поваги до права й закону, формування потреби та вміння активно захищати в установленому законом порядку свої права та законні інтереси інших осіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Валерія Коломієць: Головні досягнення системи БПД у 2019 році. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/valeriya-kolomiyec-golovni-dosyagnennya-sistemi-bpd-u-2019-roci> (дата звернення: 03.03.2020)
2. Відкрито довідково-інформаційну платформу правових консультацій «WikiLegalAid». URL: <http://qala.org.ua/uk/novini/vidkrito-dovidkovo-informatsijnu-platformu-pravovih-konsultatsij-wikilegalaid/> (дата звернення: 05.03.2020)
3. Головкин Н. І. Правова педагогіка : Навч. посіб. К.: МАУП, 2007. 248 с.
4. Легуша С. М., Супрун М. О. Правове виховання курсантів вищих навчальних закладів МВС України: сутність, функції та механізми : Монографія. К. : Київський юридичний інститут, 2005. 265 с.
5. Огородник Л. О. Становлення системи громадянського виховання в умовах розвитку української державності. *Проблеми освіти*. 2011. Вип. 26. С. 63-66.
6. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> (дата звернення: 09.03.2020)
7. Про затвердження Плану заходів Міністерства юстиції України з реалізації правопросвітницького проєкту «Я маю право!» у 2020-2022 роках : Наказ; Міністерство юстиції України, від 22.08.2019 р. № 2633/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2633323-19> (дата звернення: 04.03.2020)
8. Про затвердження Положення «Про Регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Кіровоградській області»: Наказ; Координаційний центр з надання правової допомоги в редакції від 09.10.2018 р. № 37. URL: http://kirovohrad.legalaid.gov.ua/images/kir/02/Kirovohrad_reg2019.pdf (дата звернення: 04.03.2020)
9. Про затвердження Положення «Про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги»: Наказ Міністерства юстиції України; Положення від 02.07.2012 № 967/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1091-12> (дата звернення: 03.03.2020)
10. Сліпенчук В. О. Виховання правової людини як шлях до побудови правового суспільства в сучасній Україні. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 128. С. 118-124.

REFERENCES

1. Valery Kolomits: Head-on access to the air traffic control system for 2019. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/valeriya-kolomiyec-golovni-dosyagnennya-sistemi-bpd-u-2019-roci> (date of hunting: 03.03.2020)
2. Vidkrito dovidkovo-informatsijnu platform legal advice "WikiLegalAid". URL: <http://qala.org.ua/uk/novini/vidkrito-dovidkovo-informatsijnu-platformu-pravovih-konsultatsij-wikilegalaid/> (bread date: 03/05/2020)
3. Golovko N. I. Legal education: Nav. pos_b. K. : IAPM, 2007.248 s.
4. Legusha S. M., Suprun M. O. Legal advice on the cadets of high school mortgages of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: daily, functional and mechanical mechanisms: Monograph. K.: Kyiv Law Institute, 2005.265 p.
5. Gardener L. O. Establishment of the system of the enormous whirlwind in the minds of the development of the Ukrainian state. *Problems sanctify*. 2011. VIP. 26.S. 63-66.
6. About free legal assistance: Law of Ukraine vid 02.06.2011 p. No. 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> (date of death: 03/09/2020)
7. About the consolidation of the Plan of access of the Ministry of Justice of Ukraine with the implementation of the legal project "I May Law!" in 2020-2022 Rocks: Punishment; Ministry of Justice of Ukraine, від 08.22.2019 p. No. 2633/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2633323-19> (date of death: 04.03.2020)
8. About the closure Provision "On the Regional Center for the Payment of Secondary Legal Aid to the Kirovogradsky Oblast": the order; Coordination center for legal assistance in editorial office 09.10.2018 p. No. 37. URL: http://kirovohrad.legalaid.gov.ua/images/kir/02/Kirovohrad_reg2019.pdf (date of death: 04.03.2020)
9. About the closed position "On the center of the free secondary legal assistance": the order of the Ministry of Justice of Ukraine; Position dated July 2, 2012 No. 967/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1091-12> (date of death: 03.03.2020)
10. Slipenchuk V. O. Vikhovannya legal people like hats to the incitement of legal suspension in the present Ukraine. *Problems of legality*. 2015. VIP. 128.S. 118-124.